

УДК 1:37.0132

І.А.ЗЯЗЮН

м. Київ, Україна

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

У статті здійснено аналіз проблеми педагогічної майстерності вчителя з позицій технологічного підходу. Розкриваються особливості педагогічної діагностики професійного ставлення майбутнього вчителя шляхом технології гуманітарної взаємодії.

Ключові слова: педагогічна майстерність, технологічний підхід, педагогічна діагностика, професійне ставлення, технологія гуманітарної взаємодії.

Особистісно-розвивальні педагогічні технології можуть ефективно використовуватись за умови, що педагог, виконуючи свої професійні обов'язки, народжується сам і існує своїми творчими здобутками на самого себе. Адже створення особистісно-розвивальної ситуації є процес авторський, що вимагає суб'єктивності, співаторства учителя і учня. Своім "самовключенням" у педагогічну дію педагог робить її проблемною, пропонує свій власний варіант проживання смислу, чим і актуалізує особистісну позицію учня. Безсумнівно, професійна компетентність учителя в своїй сфері має вирішальне значення для досягнення у відповідальній, соціально значущій справі - справі навчання і виховання, чим більше він володіє закономірностями проходження педагогічного процесу, тим більше технологічний. Іншими словами, педагог знає про те, як зробити, щоб відбулося досконало, якщо оцінювати за грецькою етимологією поняття "технологія" (техно - уміння, мистецтво, артистизм, майстерність; логія - слово, вчення).

У цьому розумінні питання про педагогічні технології тісно пов'язані з поняттям педагогічної майстерності, бо дії майстра завжди досконалі. Можна бути професійно компетентним педагогом, тобто вільно орієнтуватися в предметній сфері, системно сприймати і діяти в педагогічній реальності, мати особистісно-гуманітарну орієнтацію (на відміну від технократичної), вміти узагальнювати і передавати свій досвід колегам, бути здатним до рефлексії, володіти сучасними педагогічними технологіями, але при цьому не бути майстром, а залишатися добротним ремісником. Щоб бути майстром, необхідно володіти особистісною профе-

сійною неповторністю й унікальністю, своїм стилем діяльності, концептуальністю професійного мислення. Педагогічна майстерність є індивідуальним внеском у педагогічну культуру суспільства, і лише повне усвідомлення механізмів власної діяльності уможливує передачу майстерності іншим. Тому у справжнього майстра-педагога з'являється своя авторська система, своя школа, свої послідовники.

У другій половині XIX ст. в Україні створювалася система професійної освіти (Київський і Харківський педагогічні інститути, педагогічні підрозділи Ніжинського ліцею князя Безбородько, Учительські курси Фребеля в Києві тощо). Відбувалося це паралельно і водночас із створенням педагогічної семінарії при МДУ, педагогічної семінарії при Головному Петербурзькому народному училищі, Головного Педагогічного інституту в Петербурзі і тощо.

У підготовці вчителя у цей час переважала практика, що свідомо підносилася над теорією. Громадськість плекала ідеал "істинного сина Батьківщини" тому педагог-майстер повинен був володіти розвиненим умінням збуджувати, в учнів інтерес до учіння, до вивчення наук; -виховальне навчання Герберта набувало розвою і розвитку - "формуєш розум - збагачуєш серце".

Отже, аналіз розвитку уявлень про педагога-автора свідчить про те, що особистісне усвідомлення себе майстром, значущості своєї справи, визнання колегами і суспільством - все це складові, що дозволяють говорити про спроможності педагога як майстра. Нині є немало досліджень, присвячених авторській позиції вчителя (В.П. Андрущенко, Є.В. Бондаревська, С.У. Гончаренко, В.І. Загвязинський, І.А. Колесников, А.І. Кузьмінський, С.О. Сисоєва, Н.Г. Ничкало), в яких обґрунтовано створення дієвої системи педагогічної діяльності вчителя як вищого рівня його професійної майстерності. Автори вважають, що поняття "система" є загальнометодологічною категорією і розуміють під нею складене із частини ціле, сукупність елементів, які знаходяться у взаємозв'язку, взаємодії один з одним і утворюють єдність. Причому, властивості системи не зводяться ними до суми властивостей і якості елементів, що входять до її складу.

Учитель в особистісно-орієнтованому освітньому процесі стає автором (співавтором) цілей, змісту, форм і методів педагогічної взаємодії, творцем такої освітньої ситуації, в якій реалізується його особистісні функції і затребувана особистість учнів. В умовах особистісної орієнтації освіти сама педагогічна діяльність має авторську природу, - бо педагогічна технологія не може штучно

привноситься ззовні, а повинна народитися у власному досвіді вчителя. Крім того особистість учителя є одним із джерел ціленого складання, а це означає, що зміст особистісно орієнтованої освіти, включаючи в себе особистісний досвід самого вчителя, в іншій формі, як авторській, існувати не може. Набування особистісного досвіду, тобто досвіду рефлексії, вибору життєвих цінностей, прийняття відповідальних і нестандартних рішень можливе лише в ситуації, яка затребує вияви особистісної позиції учителя і учня. Створення такої ситуації - також процес авторський, що вимагає вияву суб'єктивності вчителя.

Прикладом особистісно орієнтованої авторської системи може слугувати досвід світлої пам'яті О.А. Захаренка із Сахнівської школи на Черкащині, що вражає своєю спрямованістю на народну педагогіку, на підтримку сім'ї і сімейних традицій, на розвиток національної свідомості і патріотизму учнів, на найновітніші освітні технології розвитку особистості, активної і творчої, громадянина і гоподаря землі.

Згідно з виокремленими компонентами особистісно орієнтованої авторської педагогічної системи, у досвіді О.А. Захаренка ми знаходимо й індивідуальну сукупність особистісних і професійних якостей, і технологію, адаптовану до його індивідуальності, і специфічний комунікативний простір як стильову характеристику професійного спілкування і поведінки. Ці концептуальні ідеї складають фундаментальні основи особистісно орієнтованих авторських педагогічних систем.

У такий спосіб, згідно з визначеними компонентнами особистісно орієнтованої авторської педагогічної системи О.А. Захаренка, ми знаходимо індивідуальну сукупність особистісних і професійних якостей, а також технології, які дозволяють реалізувати особистісний підхід у педагогічній практиці.

Мої неодноразові зустрічі з Олександром Антоновичем на нарадах і семінарах у Москві й Києві, у Сахнівці й Полтавському педагогічному інституті, на зборах Академії педагогічних наук України, де він блискуче виступав, переконували мене у його всебічності підходів до освітньої системи України. Особливо цікавими були його роздуми про вчителя, його талант, його соціальний статус, про ранню професійну орієнтацію учнів на педагогічну професію. Він залюбки рецензував наукові і методичні розробки першої на теренах СРСР кафедри педагогічної майстерності в Полтавському педагогічному інституті ім. В.Г. Короленка, очолюваної видатною, на мої переконання, особистістю - Н.М. Тарасе-

в ішч. У Сахнівці, в його директорському кабінеті, ми розмірковували над концептуальними основами педагогічної діагностики професійного ставлення майбутнього вчителя. Завжди він підкреслював, що від учителя, і лише від нього, залежать абсолютно всі досягнення в освітній системі, а отже і благополуччя держави та її народу.

Професійне ставлення майбутнього вчителя є процесом, взаємопов'язаним з етапами опанування освітньої програми, і визначає логіку вивчення навчальних дисциплін: кожному етапу процесу (орієнтаційний, теоретико-методологічний і діяльнісний) відповідають певні цільові орієнтації. При цьому цикл загальних дисциплін представлений предметами і курсами, що виконують відповідно орієнтаційну, теоретико-методологічну (пізнавальну) і діяльнісну функцію.

Які ж сумісні характеристики поняття "педагогічна діагностика досягнення студентів"? Передусім, слід виходити з того, що педагогічна діагностика ("здатість розпізнавати") - це процес постановки "діагнозу", тобто встановлення рівня, етапу розвитку суб'єкта діагностики. Суть діагностики полягає у відстеженні якісних змін, що відбуваються в суб'єктах діагностики, де важливу роль відіграє аналіз основних знань, набутих умінь, сприйнятих цінностей. Чітко сформовані освітні цілі, визначені в термінах бажаного освітнього результату, змін в особистісному розвитку, задають напрямки для діагностування, відстеження змін і досягнення у професійному ставленні студентів.

Усвідомлення результатів діагностики й осмислення досвіду дозволяють визначити умови стимулювання суб'єктної активності студентів. Ця ідея знаходить своє підтвердження у підході, що базується на таких правилах: відношення до суб'єкта навчання як до суб'єкта вільного вибору та діяльності; надання суб'єкту можливості усвідомлення особистісного вибору цілей і засобів їх досягнення; надання педагогічної допомоги суб'єкту в ситуаціях утруднень в осмисленні особистісної системи цінностей і прийняття рішень, діяльності в процесі вирішення пріоритетних діяльнісно-практичних задач, виокремлених згідно із специфікою етапів опанування професійної освітньої програми, серед яких "задача на цілепокладання", "задача на організацію знань", "задача на проектування".

Реалізація педагогічної діагностики професійного ставлення майбутнього вчителя може здійснюватися завдяки технології гуманітарної взаємодії, яка націлена на нагородження ціннісно-

сміслового досвіду вирішення задач при вивченні загальнопрофесійних дисциплін і є компонентом сумісної діяльності викладача і студента на основі діалогової взаємодії як взаємовпливу.

Педагогічна діагностика професійного ставлення майбутнього вчителя є сукупністю діагностичних задач, органічно включений у освітній процес із врахуванням специфіки майбутньої професійної діяльності, етапів опанування освітньої програми, курсу педагогічних дисциплін; розглядає педагогічну діагностику як компонент сумісної діяльності викладача, студента. Крім того, діагностична методика дозволяє надавати майбутньому вчителю педагогічну допомогу в проживанні проблемного і негативного досвіду професійної діяльності; педагогічна діагностика є засобом супроводу процесу професійного ставлення майбутнього вчителя, що дозволяє коректувати освітній процес згідно з потребами і можливостями студента. У свою чергу, використання провідних діагностичних методик дозволяє оцінити внесок кожного педагогічного курсу в процес професійної підготовки студентів.

Модернізація української освіти, зокрема важливішого питання в цій модернізації - підготовки вчителя, мають зводитися до основного питання освіти (зовсім не дотично до основного питання філософії у радянський період) про розвиток системою освіти (через вчителя обов'язково) цінності свідомості учнів. Це пов'язано з необхідністю створення умов в освітній практиці для присвоєння особистістю універсальних гуманістичних цінностей.

Даний процес передбачає, що кожен об'єкт пізнання (йдеться передусім про суб'єкт навчання) повинен поставати перед дослідником у єдності гносеологічної й аксиологічної ситуації. Пізнавальна діяльність учнів повинна включати в себе як когнітивний, так і ціннісний аспект, які нерозривно пов'язані один з одним, представляючи собою єдино можливий для людини спосіб пізнання й освоєння дійсності.

Слід відзначити, що сьогодні проглядається загальна тенденція розвитку пізнавальної діяльності як свободної діяльності особистості учня. Всі дослідники приходять до загального висновку: людське пізнання є відображенням суттєвих ознак об'єктів у контексті їх значущості для людини. У цьому полягає принцип єдності і гносеологічного (когнітивного) й аксиологічного в пізнанні. При цьому необхідно врахувати, що не завжди аксиологічне сприяє пошукові людиною істини, хоч завжди зумовлює цей по-

Шук (один з парадоксів, не завжди зрозумілий теоретикам і практикам педагогіки).

Для кожного із цих ситуацій характерний цей спосіб діяльності людини. Тому, якщо в процесі гносеологічної ситуації на пізнання впливатимуть установки, інтереси учня, його стереотипи, то сутність об'єкта, можливо, і не буде пізнана. У гносеологічній ситуації людина аналізує, оцінює, встановлює суттєві зв'язки, узагальнює, конкретизує. В аксиологічній ситуації людина має ішлявати вміння співпереживати, оцінювати, і суб'єкт, духовно опановуючи навколишній світ, розглядає кожен із об'єктів дійсності з обох позицій. Однак до недавнього часу, а почасти і зараз, у гуманітарній освіті панував і продовжує виявлятися підхід, коли основною задачею учнів є засвоєння знань. Питання присвоєння цінностей у навчанні розглядалися на рівні опанування знань про ті чи інші цінності. Не враховувалось, що єдність науково-теоретичного (пізнавального) і духовно-практичного (ціннісного) відношень оптимально виявляється в контексті особистості в гуманітарному пізнанні.

Отже, учень, як суб'єкт гуманітарного пізнання, відображає не об'єкти навколишньої дійсності, а суб'єкти, які так, як і він сам, є частиною людського роду. Учень не лише набуває знання про іншу людину. Таке пізнання покликане допомогти розкрити йому власну сутність, цінність і смисл життя. Таке пізнання - це лише діяльність, спрямована на одержання знань про людину (гносеологічний аспект), але і діяльність про присвоєння ціннісного смислу гуманітарного знання (аксиологічний аспект). Таким чином, ціннісне і гносеологічне знаходяться у нерозривній діалектичній єдності.

Ціннісно-смілова комунікація розуміється як багатомірне (багаторівневе, різноспрямоване) смислове діалогічне спілкування в процесі гуманітарної освіти з метою прилучення учня до гуманістичних цінностей. Суб'єктами ціннісно-смілової комунікації є учень, учитель, суб'єкт культури, епохи, що вивчається. Це діалог епохи сучасної і минулої з учнем, який входить (в силу свого віку і соціального статусу) в майбутнє; це діалог того, хто навчається. Це не лише учитель і учень, а педагогічний колектив у цілому, батьки, родина і т.п. Простором ціннісно-смілової комунікації є тексти культури, що складають основу навчального змісту.

Отже, завдання вчителя організувати не лише інтерпретацію тексту, але й ініціювати активність учнів, спеціальну діяльність

про присвоєння цінностей - ціннісно-смыслову комунікацію. У ході цієї діяльності вчитель відкриває процес свого розуміння, Його слово на уроці - це жива і відкрита думка. Спілкування вчителя і учня - це взаємне розуміння, це вміння ставити питання, це бажання усвідомити думку один одного. Важливішим об'єктом розуміння стає не річ, а процес, діалог, ціннісно-смыслова комунікація, центровані на особистість учня з метою його духовно-культурного збагачення.

И.А. ЗЯЗЮН

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО КАК ТЕХНОЛОГИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДЕЙСТВИЯ

В статье осуществлён анализ педагогического мастерства учителя с позиций технологического подхода. Раскрываются особенности педагогической диагностики профессионального отношения будущего учителя путём технологии гуманитарного взаимодействия.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, технологический подход педагогическая диагностика, профессиональное отношение, технология гуманитарного взаимодействия.

I.A. ZYAZYUN

PEDAGOGICAL MASTERING AS A TECHNOLOGY OF PEDAGOGICAL ACTION

An analysis of the problem of pedagogical mastering of a teacher from the point of view of technological approach is made in the article. The peculiarities of pedagogical diagnostic of professional orientation of a future teacher with the help of technology of humanitarian interaction are opened in the article.

Key words: pedagogical mastering, technological approach, pedagogical diagnostic, professional orientation, technology of humanitarian interaction.

УДК 37 (477) (082)

Н.Г.НИЧКАЛО

м, Київ, Україна

УКРАЇНСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті висвітлюються вітчизняні концепції професійної освіти, розкриваються їх провідні тенденції і перспективні напрямки.

Ключові слова: професійна освіта, українські концепції професійної освіти, тенденції і перспективи розвитку.

Кожному етапу розвитку суспільства притаманні свої соціально-економічні та науково-технічні проблеми. Їх розв'язання потребує нових підходів, що враховують динаміку змін у життєдіяльності різних соціальних систем. Передусім йдеться про глибокі якісні зміни, об'єктивний аналіз яких дає змогу здійснювати прогностичне обґрунтування розвитку різних систем на основі їх органічних взаємозв'язків і взаємовпливів.

Як зазначає президент АПН України Василь Кремень, "на кожному етапі життя нашого суспільства професійно-технічна освіта не тільки готувала кадри для виробництва і сфери послуг, вона виховувала Людину, сприяла розвитку її таланту, вчила любити рідну землю, працювати на її благо" [7, с. 3].

Підготовка кваліфікованих робітників для різних галузей промислового, сільськогосподарського виробництва та сфери послуг у різні часи здійснювалася на різних організаційно-методичних засадах. Слід об'єктивно визнати, що на попередніх етапах у реалізації таких підходів було багато позитивного. Такий висновок зроблено на основі багатьох історико-педагогічних досліджень, у тому числі й виконаних під нашим науковим керівництвом, зокрема докторських та кандидатських дисертацій: Іриною Курляк, Галиною Лактіоною, Ігорем Лікарчуком, Оленою Аніщенко, Іриною Гаврик, Валентиною Гайдукевич, Валентином Зайчуком, Андрієм Каплуном, Октавіаном Коханком, Наталією Михайлівською, Ніною Падун, Юрієм Поліщуком, Ольгою Щербак та іншими дослідниками. • • •

Різні концепції, прогресивні ідеї, зерна творчого досвіду наших попередників нині доцільно осмислювати, об'єктивно аналізувати і визначати можливі шляхи їх науково обґрунтованого,